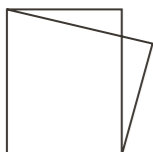

Ny ph.d.-afhandling: Forstyrret og forstyrrende. Analyser af velfærdsarbejdets viden om elever, som skolen har vanskeligheder med

(Ph.d.-forsvar: juni 2019)

Marianne Brodersen,
lektor, ph.d., Center
for Pædagogik,
Professionshøjskolen
Absalon

Elever, der betragtes som forstyrrende eller udfordrende i klasserummet, er et fænomen, der til stadighed har præget debatter om skolen og især læreres kompetencer. 'Forstyrrede og forstyrrende' elever udgør imidlertid et bredere område for professionel ekspertise, der omfatter såvel skolens ledere, lærere og pædagoger som personale fra pædagogisk-psykologisk rådgivning og børne- og ungdomspsykiatrien.

Afhandlingen er en undersøgelse af velfærdsarbejdets viden om elever, som skolen har vanskeligheder med: *den forstyrrende elev*. Begrebet velfærdsarbejde henviser til en sociologisk grundet antagelse om, at arbejde med mennesker trækker på tværs af faglige og institutionelle grænser (Brodersen 2009). Velfærdsarbejdets viden undersøges i afhandlingen som praktikker og logikker, der har det til fælles, at de er rettede imod at få styr på *den forstyrrende elev*.

Analyserne tager afsæt i to forsknings-spørgsmål: Hvordan etableres velfærdsarbejdets viden om *den forstyrrende elev* i tilknytning til den danske folkeskole? Hvilke logikker kendetegner denne viden, og hvordan udspiller de sig som praktikker i et socialt felt?

Afhandlingens vidensbegreb og metodologi er funderet i Pierre Bourdieus feltteori og praksisteori (1977, 1997), som jeg genlæser med inspirationer fra Science and Technology Studies, Actor-Network-Theory og nymaterialisme (Camic, Gross & Lamont 2011; Latour 2005; Coole & Frost 2010). Ud fra disse inspirationer har jeg arbejdet med et blik for, hvordan viden kan undersøges som processer, der involverer samspil mellem materialitet og andre typer af aktører. Samtidig har jeg haft fokus på at indkredse logikker, der virker orienterende på arbejdet med elever, som skolen har vanskeligheder med. Som sådan forsøger jeg at operationalisere viden som noget, der løbende udfolder sig og bliver til i

tilknytning til skolen og klasserummet, og som noget, der samtidig dynamiseres af nogle grundlæggende forestillinger i arbejdet med *den forstyrrende elev*.

Afhandlingen er bygget op som to feltskitser, der baserer sig på forskellige typer af empiri. Første del tager afsæt i et feltarbejde på to folkeskoler, hvor jeg hvert sted har fulgt en 3.-klasse og interviewet deres lærere, pædagoger, inklusionspersonale samt afdelingsledere. Derudover har jeg interviewet fagpersoner, der er knyttet til henholdsvis pædagogisk-psykologisk rådgivning (PPR) og børne- og ungdomspsykiatrien; psykologer, psykiatere og sygeplejerske. Afhandlingens anden feltskitse bygger på et empirisk materiale bestående af 102 tekster fra fagtidsskrifter fra perioden 1960-1970, hvor spørgsmål om 'forstyrrede og forstyrrende' elever har været tematiseret.

Elever, der popper op

I afhandlingens første del tager analysen sin indgang via klasserumsobservationerne og stiller skarpt på, hvordan læreres og pædagogers bestræbelser på at få en gruppe børn til at agere som *klasse* kan betragtes som en specifik *handlingsviden*. Jeg viser, hvordan denne særlige handlingsviden kan iagttages som en sociomaterial praksis, der bliver til via opdelinger og sammenkoblinger af elementer som rum, ting, tid, aktiviteter og kroppe – som når elever er placerede på rækker med ansigterne vendt mod tavleområdet, hvor læreren står og håndterer redskaber som projektor, læringsmålsark og lineal, mens pædagogen befinder sig stående tæt på eleverne, hvorfra han rykker ud ved lyde eller bevægelser hos børnene. Viden om *den forstyrrende elev* er på denne måde indbygget i læreres og

pædagogers praksis som en viden om, hvordan man former en "velfungerende" klasse med elever, der agerer som en samlet krop. Praksis i klasserummene er kendetegnede ved at være rettet imod at etablere en orden, der dog fremstår som skrøbelig; *den forstyrrende elev* er altid i fare for at *poppe op*.

I næste moment undersøger jeg processer, hvor elever bliver til som forstyrrende i skolen, og hvor sådanne forstyrrelser dels søges imødegået, dels søges stabiliseret i en årsag. Jeg peger på, hvordan visse typer af elevdeltagelse kalder på særlig opmærksomhed fra læreres og pædagogers side, nemlig deltagelse, der betragtes som enten *for meget*, eller deltagelse, der opleves som uengageret eller tilbagetrukket – *for lidt*. I den første kategori befinder sig elever, der af lærere hyppigt omtales som nogle, der *popper op*, eksempelvis fordi de ses optaget af egne aktiviteter. Som når Victoria tager sin madpakke frem i dansktimen, eller Ahmet flere gange i løbet af en time spørger om lov til at gå på toiletet. Når sådanne elevs deltagelse også påkalder sig observatørens opmærksomhed, er det, fordi der udfolder sig særlige praksisser, hvor deres deltagelse søges kalibreret. *De for meget-deltagende* elever bliver 'dækket af'; en opgave, der ofte tilfalder pædagogerne. Det ses, når pædagogen Sanne meget af tiden opholder sig tæt på eleven Victoria, som hun lægger armen omkring eller tager med ud på gangen. *De for lidt-deltagende* elever gøres der også indsatser over for, oftere i form af opmuntringer. Lærere og pædagoger har en konstant opmærksomhed rettet mod elevs deltagelsesmåder, og der justeres løbende på den samlede elevkrop.

Den viden, der er på spil, når lærere og pædagoger agerer i forhold til de *for lidt-* og *de for meget-deltagende* elever, betegner jeg *iagttagelsesviden*. At kunne få øje på ikke adækvate deltagelsesmåder blandt eleverne udgør en forudsætning for, at klassen som funktionel enhed kan etableres, idet læreres og pædagogers løbende kalibreringsarbejde orienteres ud fra disse iagttagelser. Iagttagelsesviden, der udspiller sig som en kropsligt performeret viden, formidles i diskursive former i situationer, hvor bestemte elevs deltagelse diskuteres i personalegruppen. Her er lærere og pædagoger optagede af at komme med forklaringer på, hvorfor eleven ikke 'falder ind' i klassen, og hvordan det skal håndteres. Sådanne praktikker, hvor aktørerne er optagede af at få stabiliseret forstyrrelsen i en årsag, betegner jeg *forklaringsviden*.

På baggrund af feltarbejdet på skolerne samt interview med psykologer, psykiatere og sygeplejerske fra PPR og børne- og ungdomspsykiatrien zoomer jeg ind på denne forklaringsviden. Jeg viser, hvordan en række *grundforståelser* fungerer som mentale kategorier, der deles af aktørerne og på varierede måder indgår i fortolkninger og håndteringer af elever. Grundforståelserne forsyner forklaringsviden med et substantielt indhold, hvorved uforståelig og irrationel adfærd bliver genkendelig og meningsfuld. Med grundforståelserne kan dynamikken bag *den forstyrrende elev* placeres i et udspring og det ustyrlige midlertidigt stabiliseres i et årsagsforhold.

I analysen peger jeg på, hvordan forklaringsviden er sammenvævet med lokale fortællinger om skoledistrikternes

forældre og børn, hvor nogle elever i udgangspunktet forventes at være mere udfordrende end andre. Endvidere vises det, hvordan grundforståelser, på tværs af medarbejdere fra skolerne, PPR og børne- og ungdomspsykiatrien, tilskrives varierende betydning, afhængigt af hvilket institutionelt udsigtspunkt man iagttager problemet fra. Grundforståelser mobiliseres her som indsatser i et spil om, hvem der har ansvaret for *den forstyrrende elev*, idet ressourcer og status søges beskyttet.

Ordninger af det sociale

I afhandlingens anden del undersøger jeg, hvordan feltlogikker og ordenssøgende processer udspiller sig betragtet gennem tekster fra fagtidskrifter fra perioden 1960-1970. Denne periode er valgt, idet ny skolelovgivning og vedtagelsen af en ny ordensbekendtgørelse forventes at betyde, at divergerende forståelser af eleven og skolen kommer til udtryk. Gennem analyserne af i alt 102 tekster indkredsnes feltlogikker i form af *figurer*, der ligesom grundforståelser i det nutidige studie ses at fungere som fælles orienteringspunkter for aktørerne. I et parallelt analytisk spor arbejder jeg med processuelle aspekter af de måder, hvorpå aktører søger at etablere noget som viden om *den forstyrrende elev*. Her kan analysen vise, hvordan viden er rettet imod at få styr på *den forstyrrende elev* gennem et omfattende beskrivel-

sesarbejde. Karakteristisk for dette arbejde er bestræbelserne på at iagttage tegn på afvigelser, at samle sådanne tegn i grupper og at forbinde dem med en årsag. Det er en praksis, der søger at etablere orden ved at koble adfærdstegn i typer, *typologisering*, hvilket samtidig producerer flertydigheder og rod. Jeg diskuterer det omfattende beskrivelsesarbejde som *purifikation*, det vil sige som udtryk for en moderne bestræbelse på at ordne det sociale (Latour 1993).

Igennem afhandlingen oparbejder jeg analytisk en række figurer, der kan iagttages at have betydning i feltets forklaringsviden på tværs af de to nedslag i tid. I både 1960'ernes tidskrifter og det nutidige studie ses *den forstyrrende elev* placeret i en række forskellige årsagssammenhænge: forældrene og opdragelsen, sociale forhold og samfundsudviklingen, psykologiske forhold i barnet og familien, kroppens anlæg og funktioner samt tilrettelæggelsen af klassemiljøet i skolen. Analysen viser en relativt stabil tilstedeværelse af sådanne figurer, hvilket peger på en vis historisk træghed i velfærdsarbejdets viden. Samtidig kan analysen også påvise forandringer i konfigurationen af feltets betydende figurer: I 1960'erne opkomsten af en socialpsykologisk forståelse af forstyrrelser, og i det nutidige studie fraværet af psykodynamisk tænkning samt tilstedeværelsen af kultur som

forklaring, der kobles til familier med migrantbaggrund. Analyserne kan samtidig vise, at flere af feltets figurer trækker på et tankegods, der fungerer som en implicit viden: forestillinger om *moderen* og *hjemmet*. Disse underliggende forståelser udgør en social og kulturel viden, der forsyner flere af feltets figurer med mening og indhold. Analytisk fungerer *moderen* og *hjemmet* som en prisme, der gør det muligt at iagttage, hvordan problematiske opdragelsesformer og hjem kobles med et fravær af middelklassefornuft.

Afhandlingens analyser etablerer et billede af velfærdsarbejdets viden som et komplekst, sammensat og igangværende ordensarbejde, der på tværs af forskellige praktikker kommer i stand ved at adskille og forbinde elementer. Med analyserne viser jeg, at dette ordensprojekt hviler på nogle relativt stabile felt-figurer, der forsyner *den forstyrrende elev* med et meningsindhold og sætter en retning for håndteringen af eleven. Samlet set belyser afhandlingen velfærdsarbejdets viden om *den forstyrrende elev* som et mangesidigt ordensarbejde med differentierende og totaliserende træk. Et arbejde, der betragtes som handlingsviden, iagttagelsesviden og forklaringsviden, hele tiden er i proces og tilblivelse, og som dynamiseres af en række gennemgående forståelser og fortællinger, der i sig selv må forstås som sociale.

REFERENCER

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge University Press.

Bourdieu, P. (1997). Nogle egenskaber ved de sociale felter. I: P. Bourdieu, *Men hvem skabte skaberne? Interviews og forelæsninger*. København: Akademisk Forlag.

Brodersen, M. (2009). Fra professioner til felt for velfærdsarbejde. *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 11 (3), 32-48.

Camic, C., N. Gross & M. Lamont (eds.) (2011). *Social knowledge in the making*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Coole, D. & S. Frost (eds.) (2010). *New materialisms, ontology, agency, and politics*. Durham, N.C.: Duke University Press.

Latour, B. (1993). *We have never been modern*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Latour, B. (2005). *Reassembling the social – an introduction to actor-network-theory*. Oxford, New York: Oxford University Press.